

Ten eerste Doden in r.k.-instelling

Mysterieuze sterfgevallen:
Deetman schakelt OM in

Justitie onderzoekt de dood van 34 jongens in een katholiek gesticht tussen 1952 en 1954. Wat is er gebeurd en was er sprake van een doofpot?

Van onze verslaggever
Peter de Graaf

HEEL Het is dinsdag feest bij zorginstelling Daelzicht in Heel (bij Roermond). Achter het oude kloostergebouw wordt gezongen en gedanst. Mensen met een verstandelijke beperking stappen niet makkelijk in de auto naar Frankrijk, zegt een woordvoerder. 'Op ons zomerfestival krijgen ze toch een vakantiegevoel.'

Bij de ingang houden beveiligers de wacht. Ze zijn ingehuurd door de zorginstelling om 'over de privacy van onze cliënten te waken'. Want dinsdag heeft het Openbaar Ministerie bekendgemaakt dat het een feitenonderzoek is begonnen naar het opmerkelijk hoge aantal sterfgevallen in de voorloper van Daelzicht.

In het katholieke Sint Joseph-gesticht, gerund door de Broeders van de Heilige Joseph, zijn in de jaren 1952, 1953 en 1954 in totaal 34 jongens onder de 18 jaar overleden. 'Dat is een significant hoger aantal dan normaal', aldus het OM.

De commissie-Deetman, die seksueel misbruik in katholieke instellingen onderzoekt, heeft dat ontdekt tijdens archiefonderzoek in het bisdom Roermond. 'We zijn gestuip op een aanzienlijk hoger aantal sterfgevallen dan in andere jaren, zonder afdoende verklaring', zegt Wim Deetman. 'Dan rijst de vraag: wat is hier aan de hand?' Daarom heeft de commissie het OM ingeschakeld. 'Ik wil niet zeggen dat de wet is overtreden, maar het kan ook wel zo zijn', aldus Deetman.

missie het OM ingeschakeld. 'Ik wil niet zeggen dat de wet is overtreden, maar het kan ook wel zo zijn', aldus Deetman.

Volgens hem was informatie over de hoge kindersterfte in Sint Joseph niet alleen bekend bij het bisdom, maar ook bij de arbeidsinspectie, het toenmalige Katholieke Verbond van de Kinderbescherming en vermoedelijk ook bij een inspecteur van de volksgezondheid. Dat blijkt uit archiefstukken die dateren van eind jaren '50. Maar wat de instanties met die informatie hebben gedaan, is onduidelijk. 'Uit de archiefstukken blijkt dat eind jaren '50 vraagtekens zijn gezet bij het hoge aantal sterfgevallen in de periode '52-'54', bevestigt het OM. 'Er zijn toen vragen gesteld door een aantal instellingen', aldus een woordvoerder. 'Het onderzoek zal zich ook daarop richten: wie heeft wanneer welke signalen afgegeven; en hoe is daarop gereageerd?' Volgens haar is er geen relatie tussen het hoge aantal sterfgevallen en seksueel misbruik in Sint Joseph.

Het bisdom Roermond juicht het onderzoek toe. Perschef Stan Hoen zegt niet te weten of het bisdom des tijds wel of geen onderzoek heeft gedaan naar verdachte sterfgevallen. Maar hij vindt het nog te vroeg om van een doofpot te spreken: 'Laten we dat pas vaststellen als we het zeker weten. Daarom is het goed dat het nu door anderen wordt onder-

zoekt. Laat maar eens duidelijk worden wat er is gebeurd. Op dit moment heerst er geen doofpotcultuur.' Mocht blijken dat er in Sint Joseph strafbare feiten zijn gepleegd, dan zijn die verjaard. Het OM vindt een onderzoek echter toch 'relevant'.

Het OM is begin juli bij zorginstelling Daelzicht langs geweest om de archieven van voorloper Sint Joseph

“

Ik kan niet geloven dat er erge dingen zijn gebeurd

Wies Janssen
Inwonerster (77) van Heel

te bekijken. Het voormalige katholieke gesticht is in 1969 opgegaan in Daelzicht. De broeders zijn al lang vertrokken of overleden. Volgens enkele inwoners van Heel woont alleen de bejaarde broeder Ambrosius nog in het dorp. De congregatie van de Broeders van Sint Joseph in Heerlen, die nog acht leden telt, verwijst voor commentaar door naar het bisdom.

Wies Janssen (77), geboren en getogen in Heel, kan zich niet voorstellen

dat er 'erge dingen' zijn gebeurd in Sint Joseph. 'Ik kan niet geloven dat die 34 jongens geen natuurlijke dood zijn gestorven', zegt ze op het terras van café De Tram tegenover het voormalige klooster. 'Anders had het dorp het wel geweten. Ik heb alleen maar goeie dingen over de broeders gehoord. De reputatie van Sint Joseph was heel goed. Kinderen uit het hele land kwamen hier naartoe.'

Zij wijst erop dat er in die tijd een polio-epidemie heerste, ook in Heel: 'Die jongens lagen dicht bij elkaar in de slaapzaal. Misschien zijn ze daar wel aan overleden.'

Huub Beurskens (67), die samen met anderen een kroniek schreef over het dorp, is enorm geschrokken van het nieuws. '34 doden in drie jaar, dat is één per maand', zegt hij voorzichtig. 'Dat is wel veel. Het is goed dat dat uitgezocht wordt.' Ook hij heeft nooit iets gehoord in het dorp, ook niet 'in het informele circuit achter een glas bier'.

Volgens Beurskens was Sint Joseph wel 'een dorp in een dorp', net als de twee andere inrichtingen in het dorp: Sint Anna en Klein Bethlehem. 'De instituten hadden eigen regels, een eigen bakker, en ook een eigen begraafplaats. Maar er waren ook contacten met het dorp, want veel inwoners werkten in de instituten.'

De begraafplaats van Sint Joseph is enkele jaren geleden geruimd om plaats te maken voor nieuwbouw.

Daelzicht, het voormalige Sint Joseph,

in Heel (Limburg).

Foto Raymond Rutting / de Volkskrant

Doden in r.k.-instelling Ten eerste

Overzicht 'Deetman'

- De commissie onder leiding van oud-minister Wim Deetman (CDA) is in het leven geroepen om seksueel misbruik door geestelijken in de rooms-katholieke kerk (RKK) te onderzoeken. Hieronder een overzicht:
- 2 MAART 2010: Het katholieke meldpunt Hulp & Recht krijgt tientallen meldingen over seksueel misbruik door geestelijken binnen. Een paar dagen eerder was bekend geworden dat kinderen zijn misbruikt door paters van de congregatie van salesianen van Don Bosco in het Don Rua-klooster in 's Heerenberg.
- 9 MAART 2010: De rooms-katholieke bisschoppensconferentie en de Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR) besluiten tot een onderzoek naar seksueel misbruik. Deetman begint in mei met vijf wetenschappers aan het onderzoek, dat de periode 1945-2010 beslaat.
- 19 JULI 2010: Er blijkt een breder onderzoek te worden gedaan naar misbruik in de jeugdzorg, onder leiding van de commissie-Samson. Dit naar aanleiding van berichten over kinderen die door de kinderbescherming in katholieke instellingen waren geplaatst.
- 9 DECEMBER 2011: In een eerste advies zegt de commissie-Deetman af te willen van Hulp & Recht, zoals dat functioneert.
- 26 JANUARI 2011: Het OM bekijkt 36 zaken van mogelijk seksueel misbruik in de jeugdzorg.
- 17 FEBRUARI 2011: Deetman beschikt naar eigen zeggen over een lijst van daders die richting de 1.000 gaat. In totaal zijn er meer dan 2.000 meldingen binnen van misbruik in de rooms-katholieke kerk.
- 6 APRIL 2011 Teleurstelling heerst over de commissie-Bandelli die schoon schip moet maken binnen Hulp & Recht. De commissie is volgens de Koepel Landelijk Overleg Kerkelijk Kindermisbruik (Klokk) te nauw betrokken bij de kerk.
- 22 JUNI 2011 De commissie-Samson heeft 500 meldingen van misbruik in de jeugdzorg geanalyseerd en is geschokt door de aard, duur en frequentie van de gevallen, zegt de commissie in een voorlopig rapport. Het eindresultaat wordt in juni 2012 verwacht.
- 16 AUGUSTUS 2011 De commissie-Deetman stuit bij haar onderzoek op een groot aantal sterfgevallen in de jaren '50 bij een toenmalige psychiatrische instelling in Limburg.

PROFIEL KATHOLIEK

Jongens

Soms werden 'debiele' knullen met zijn zestigen op een slaapzaal gepropt.

Door Ana van Es

Ten einde raad schrijft een jongen op het katholieke internaat Sint Joseph in Heel begin jaren vijftig een brandbrief aan zijn maatschappelijk werkster. De tiener, die uit huis is geplaatst omdat hij niet mee kon komen op school, zit 'zwaar in de put' en ziet 'geen uitweg' meer.

Hij kan de keiharde tucht op de werkplaats van het tehuis voor geestelijk gehandicapte jongens niet meer aan. De broeders, gekleed in lange pijen, jagen hem op om zo snel mogelijk fietsachterlichten voor Philips in elkaar te zetten. Niet alleen overdag moet hij met tientallen lotgenoten voortploeteren. Ook 's avonds en 's nachts gaat de productie op 'de Philips', zoals de jongens de werkplaats noemen, onverbiddelijk door.

Op 'de Philips' vinden mysterieuze gebeurtenissen plaats, ontdekt ook

INTERNAAT SINT JOSEPH IN HEEL

met harde hand 'sociaal bruikbaar' gemaakt

de plaatselijke huisarts in Heel, die elke week langskomt. Hij praat erover met de broeders. Onmiddellijk wordt hij op de vingers getikt door de vader-overste. Wat zich achter de kloostermuren van het internaat afspeelt, moet geheim blijven. Doorbreekt de huisarts het stilzwijgen opnieuw, dan mag hij nooit meer een voet over de drempel zetten.

Tussen 1952 en 1954 sterven in het tehuis 34 bewoners onder de 18 jaar,

Ook 's nachts gaat de productie op 'de Philips' door

een raadselachtig groot aantal. Het bisdom van Roermond, waaronder de Broeders van de Orde van Sint Joseph vallen, vindt deze sterfgevallen eind jaren vijftig verdacht. Maar het door de vader-overste afgedwongen zwijgen blijkt effectief: tot een onderzoek komt het nooit.

Dinsdag maakte het Openbaar Ministerie bekend dat het nu, na meer dan een halve eeuw, het overlijden van deze tieners alsnog gaat onderzoeken. Dit gebeurt op advies van de commissie-Deetman. In de afgelopen

maanden zijn de nabestaanden van de bewoners geïnformeerd.

Sommige zwaargehandicapte bewoners van Sint Joseph, in de wandgangen 'Sint Joep' genoemd, horen eigenlijk niet op aarde thuis, is de overtuiging van de broeders die hen verzorgen. Deze kinderen hebben een engelje bij zich. Als ze sterven, en dat gebeurt geregeld, gaat hun reine zieltje direct naar de hemel.

Maar begin jaren vijftig komen juist zulke sterfgevallen steeds minder voor. Moderne antibiotica kunnen de infecties bestrijden die eerder vaak fataal waren voor ernstig gehandicapte kinderen. Zulke ernstige gevallen komen bovendien steeds minder vaak in Sint Joseph terecht, omdat zij niet kunnen profiteren van de school en de werkplaats die rond 1950 worden opgericht.

De meeste jongens in Sint Joseph, het oudste en grootste katholieke internaat voor zwakzinnige kinderen in Nederland, hebben nog kans op een plekje in de maatschappij. Een leerhoofd hebben ze weliswaar niet, maar in tegenstelling tot hun zwaar getroffen lotgenootjes, weten zij dan een halve eeuw, het overlijden van deze tieners alsnog gaat onderzoeken. Sommigen kunnen ook lezen en schrijven en kennen de tafels van vermenigvuldiging.

Deze knullen moeten niet worden opgegeven, maar met harde hand 'sociaal bruikbaar' worden gemaakt, is de moderne overtuiging van broeder-overste Johannes die in 1950 wordt aangesteld. Hij denkt dat het hoge werktempo op 'de Philips' heilzaam is. Als deze 'debielen' niet onder druk worden gezet, vervallen ze tot lanterfanten, is zijn overtuiging.

In de periode dat de verdachte sterfgevallen plaatsvinden, kampt Sint Joseph met ernstige overbevolking. Er wonen dan 345 jongens. Met soms zestig tegelijk worden ze op een slaapzaal gepropt. De inspectie van de Kinderbescherming spreekt tevergeefs haar afkeuring uit over deze gang van zaken.

De broeders slapen tijdens hun nachtdienst midden tussen de jongens op de overvolle zalen, een gang van zaken die alle ruimte zou laten voor ongewenst lichamelijk contact. Tijdens het onderzoek doet de commissie-Deetman geen mededelingen over eventuele aanwijzingen voor seksueel misbruik in het Sint Joseph.

De bewoners kunnen vrijwel niets maar in verhaal kwijt. Contact met de buitenwereld hebben ze nauwelijks. De post wordt standaard gecensureerd. Een vader die veel interesse toont in het wel en wee van zijn zoon, wordt als 'lastig' gezien,

schrijft Annemieke Klijn, onderzoeker aan de universiteit Maastricht, in haar boek *Tussen caritas en psychiatrie*, over de geschiedenis van het internaat.

Wie zich niet schikt in het strenge regime wordt in een isoleer cel opgesloten of met een spanlaken op bed vastgebonden. Als dat allemaal niet helpt, krijgen ze een dwangbuis aan, of moeten ze met hun handen achter de rug gebonden een dag lang

De broeders slapen tussen de jongens op de overvolle zalen

op hun knieën zitten. Ook slaan de broeders soms, aldus Klijn.

Boze tongen in de kerk beweren dat de broeders net zo 'achterlijk' zijn als de pupillen voor wie ze zorgen. De zorg voor de honderden zwakbegaafde tieners wordt hen meer dan eens te veel. Een opleiding hebben ze bijna nooit. De zwakzinnigenzorg staat nog in laag aanzien. De enige broeder in Sint Joseph met een diploma vertrekt in 1951.

Het ministerie van Justitie ergert zich aan deze 'wantoestand'. Maar

een oplossing is er niet. In de jaren vijftig wordt zorg voor gehandicapte kinderen nog niet betaald door de overheid. De kinderen zijn geheel afhankelijk van de goedheid van de kerk, die op zijn beurt weer afhankelijk is van particuliere inkomsten. In ruil voor de goede zorgen van de broeders knijpt de inspectie een oogje toe.

Als in 1968 de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten wordt ingevoerd, gaat het Sint Joseph op in de moderne psychiatrische inrichting Daelzicht, die geen banden meer onderhoudt met de rooms-katholieke kerk. Het oude kloostergebouw waar de jongens ooit zijn aan zijn op slaapzalen slapen, staat inmiddels op de nominatie om te worden gesloopt.

Het Openbaar Ministerie wordt er vermoedelijk mee geconfronteerd dat veel bewijsmateriaal vernietigd is. Onderzoekster Klijn schrijft dat de broeders na de sluiting van het internaat niet zo zuinig waren op hun archief: de dozen met papieren zijn in indertijd 'met karrevrachten' in de plomp gegooid.

Voor dit artikel is gebruikgemaakt van het boek *Tussen caritas en psychiatrie* van Annemieke Klijn. Uitgeverij Verloren, 1995.

Een zee van bedden op een slaapzaal in Sint Joseph (1950).

Uit 'Tussen caritas en psychiatrie: Lotgevallen van zwakzinnigen in Limburg 1879-1952'